

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ СТАВЛЕНЬ ЯК КОМПОНЕНТА ПРЕДМЕТНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ БІОЛОГІЇ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ

Петрук Богдана-Марія Юріївна

здобувачка магістратури за спеціальністю 014.05 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини), Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

petruk@chem-bio.com.ua

Жирська Галина Ярославівна

кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра загальної біології та методики навчання природничих дисциплін, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

gyrska@chem-bio.com.ua

Одним із першочергових завдань сучасної освітньої системи є всебічний розвиток особистості, а також створення сприятливих умов для її самореалізації як повноправного громадянина України та світу. У зв'язку з цим, освітні заклади мають сприяти формуванню в учнів критичного мислення, розвитку їхнього творчого потенціалу, навичок співпраці та почуття відповідальності.

Освітній процес, що реалізується в Новій українській школі (НУШ), базується на компетентнісному підході, орієнтованому на особистісний розвиток. Компетентність визначається як інтегрована здатність особистості, що об'єднує її знання, накопичений досвід та систему цінностей. Важливо зазначити, що низка нормативних документів акцентує увагу не лише на когнітивному (знанневому) та діяльнісному аспектах компетентності, але й на її аксіологічній (ціннісній) складовій. Ціннісний компонент природничо-наукової освіти проявляється в емоційно-ціннісних установках, ставленнях та переконаннях щодо довкілля та взаємодії людини з ним. Він охоплює усвідомлення ролі природних законів у формуванні поведінкових стратегій людини в біосфері та суспільстві, а також розуміння власної ідентичності, механізмів міжособистісних взаємин і перспектив самовдосконалення [3]. Цей ціннісний аспект тісно пов'язаний із процесом соціалізації особистості та її поведінкою у природі й соціумі. У контексті вивчення біології ціннісний складник передусім розглядається як формування відповідального та шанобливого ставлення до природи.

Науковиця Надія Діра трактує «ціннісне ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку» як «особистісне утворення, що об'єднує емоційно-позитивне ставлення до живої природи, усвідомлення її життєво важливого значення для існування людства та розвитку суспільства, а також здатність керуватися принципом природовідповідності у всіх видах діяльності, спрямованих на пізнання, використання та збереження природи» [1]. Варто підкреслити, що це ціннісне ставлення відображає здатність особистості брати

на себе відповідальність за свої дії та усвідомлювати їх можливі наслідки. Тому надзвичайно важливо виховувати в учнів глибоке розуміння власної відповідальності за збереження природного середовища.

Для ефективного формування ціннісного ставлення до природи ключовим є аксіологічний підхід. Він ґрунтується на гармонійному поєднанні екологічних, духовних та валеологічних знань і цінностей. Суть цього підходу полягає в екологічній освіті, яка сприяє усвідомленню внутрішньої цінності всіх живих організмів і формуванню здатності до раціонального використання природних ресурсів. Аксіологічний підхід дозволяє кожному здобувачу освіти стати активним суб'єктом діяльності, створюючи сприятливий психологічний клімат для повноцінної самореалізації особистості у природоохоронній сфері.

У рамках аксіологічного підходу цінності розглядаються як моральний, творчий та інтелектуальний потенціал особистості, здатної до саморегуляції, самокорекції та самоаналізу власної діяльності. Це своєрідний «місток», що сполучає теоретичне та практичне ставлення до світу, спрямовуючи особистість не лише на визнання й осмислення вже існуючих духовних цінностей, а й на їхнє активне творення [1]. Формування ціннісного ставлення до живої природи в учнів основної школи (5-9 класи) відбувається завдяки цілеспрямованому педагогічному впливу. Цей процес передбачає засвоєння екологічних знань і норм етичної поведінки у природі, розуміння наслідків впливу людської діяльності, формування нетерпимого ставлення до деструктивних дій, усвідомлення необхідності природовідповідної поведінки, а також опанування вмій і навичок природоохоронної діяльності.

З метою визначення поточного рівня ціннісного ставлення до живої природи в учнів основної школи було проведено анкетування серед здобувачів загальної середньої освіти західних областей України. Узагальнені результати показали наступну картину: 25,4% учнів демонструють високий рівень ціннісного ставлення до живої природи, 24,6% – достатній, 26,8% – середній, і 23,2% – низький рівень. Зокрема, учні з високим рівнем сформованості ціннісного ставлення до природи володіють ґрунтовними знаннями щодо сутності екологічних проблем, усвідомлюють місце і значення природи в житті людини, мають чітко виражене почуття любові до природи, а також здатні до самостійного мислення та аналізу власних вчинків. Такі учні активно долучаються до природоохоронної діяльності, їхня мотивація підтримується особистісними переконаннями та суспільними нормами.

Учні з достатнім рівнем демонструють належний рівень знань з основних екологічних понять, розуміння позитивного та негативного антропогенного впливу на довкілля. Вони серйозно осмислюють причини сучасної екологічної кризи на національному та глобальному рівнях, добре обізнані із загальними закономірностями співіснування природи і людства, а також володіють достатнім рівнем знань про правила етичної поведінки в природному

середовищі. Ці учні проявляють почуття любові до природи, усвідомлюють її роль у житті людини та беруть участь у природоохоронних заходах, хоча і несистематично та часто під впливом зовнішніх стимулів.

Здобувачі освіти із середнім рівнем сформованості ціннісного ставлення до живої природи мають задовільні знання щодо базових екологічних понять, а також позитивного і негативного антропогенного впливу на довкілля. Вони недостатньо глибоко осмислюють причини екологічної кризи та поверхнево обізнані із загальними закономірностями взаємодії людини і природи. Їхні знання про правила етичної поведінки в природі є задовільними. Таким учням притаманний епізодичний прояв почуття любові до природи, слабе усвідомлення її місця і ролі в житті людини, а також відсутність бажання активно долучатися до природоохоронної діяльності.

Учні з низьким рівнем сформованості ціннісного ставлення не розуміють суті основних екологічних понять, наслідків антропогенного впливу на довкілля, а також причин екологічної кризи. Вони мають слабку обізнаність із загальними закономірностями співіснування людини і природи, а їхні знання про правила етичної поведінки в природному середовищі є низькими. Ці учні демонструють нігілістичне ставлення до екологічних проблем, у них не сформоване почуття любові до природи, вони не усвідомлюють її значення та не беруть участі у природоохоронних заходах.

На основі проведеного теоретичного аналізу та дослідження було визначено ключові педагогічні умови формування ціннісного ставлення до живої природи в учнів основної школи під час вивчення біології. До них належать: виявлення та своєчасна корекція ціннісного ставлення у процесі вивчення навчального предмета; активне використання інтерактивних методів навчання; залучення потенціалу позакласної роботи для виховання ціннісного ставлення до живої природи; безпосередня участь учнів у конкретних формах природоохоронної діяльності [2].

Доцільність застосування інтерактивних методів в освітньому процесі для формування та корекції ціннісних ставлень пояснюється тим, що вони значно підвищують відсоток засвоєння навчального матеріалу, оскільки впливають не лише на свідомість учня, а й на його емоції та вольові якості. Особливо цінними для формування ціннісних ставлень є такі інтерактивні методи та прийоми. Дискусії, «Мікрофон», «Мозковий штурм», «Акваріум», «Обговорення в колі» – ці методи спонукають учнів висувати ідеї на задану тему та надалі аналізувати їх. «Сторітеллінг» – метод, що передбачає використання реальних або вигаданих історій, міфів, легенд, притч, казок і віршів. Він ефективно впливає на мотиваційну сферу особистості, сприяючи зміні її ставлень, переконань та цінностей. «Континуум» – застосовується для оцінки ставлень школярів. Під час його використання учні займають протилежні позиції та аргументовано обстоюють власну точку зору.

«Трикутник / діамант / концентричні кола» – групи учнів отримують по 6-9 карток з уміннями чи якостями, які необхідно ранжувати. Учасники розкладають картки у вигляді трикутника, шестигранника (діаманта) або концентричних кіл відповідно до їхнього значення. Цей метод сприяє формуванню навичок виділення головного та досягнення консенсусу. «Дебати» – метод, який полягає в захисті протилежних поглядів, розвиваючи вміння відстоювати власну позицію, зберігаючи при цьому повагу до опонента.

Для успішного формування ціннісного ставлення до живої природи в учнів основної школи необхідна всебічна підтримка їхньої мотивації та інтересу до освітніх і природоохоронних заходів. Під час проведення як уроків, так і позакласних заходів, в учнів має виникати потреба в саморозвитку, самовдосконаленні та самореалізації. Для цього важливо налагоджувати ефективну співпрацю між учнями та вчителями, постійно підтримувати конструктивний діалог, створювати умови для використання різноманітних інтерактивних методик, стимулювати до висловлювання власної думки та позиції, розв'язування ситуативних завдань, а також максимально залучати учнів до участі в позакласних природоохоронних заходах, що реалізуються в закладі загальної середньої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Діра Н.О. Методологічні підходи до виховання ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2020. № 8. С. 362-368.
2. Жирська Г. Я. Формування в учнів ціннісного ставлення до природи як компонента екологічної культури. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка*. 2014. № 2. С. 74–81.
3. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / За заг. ред. М. Грищенко. Київ, 2018. 40 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

РОЗВИТОК КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ RICH-ЗАДАЧ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ

Процик Надія Ігорівна

аспірантка, асистентка кафедри математики та методики її навчання,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
nprozuk@tnpu.edu.ua

У сучасних умовах цифровізації, глобалізації та трансформації системи освіти в Україні та світі зростає потреба у підготовці здобувачів освіти, здатних мислити творчо, критично й продуктивно. Серед ключових компетентностей, визначених у нормативно-правових документах України та країн Європейського Союзу, вагоме місце посідає креативне мислення. Саме тому актуальним є пошук